

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРАВОВИХ ОСНОВ ПОЛІТИКИ ЕНЕРГЕТИЧНОЇ БЕЗПЕКИ ЄС

У статті розглядаються теоретичні та методологічні аспекти правових досліджень політики енергетичної безпеки країн-членів Європейського Союзу. Висвітлено значення досвіду ЄС для України.

Проблеми енергетичної безпеки в сучасному Світі виступають у якості важливих питань стратегій цивілізаційного розвитку, стосуючись права, економіки, екології, загальної безпеки тощо та є складовою глобалізаційних процесів.

Яскравим прикладом пошуку механізмів ефективного розв'язання проблем цього спектру є енергетичне законодавство та відповідна

практика держав-членів ЄС. Енергетична сфера виявилась однією з найскладніших та найуразливіших і потребувала тривалого періоду вироблення оптимальних підходів до правового регулювання, починаючи з моменту утворення європейського об'єднання. Тому аналіз правової теорії і практичної реалізації цих завдань в Європейському Союзі стимулюватиме впровадження кращого міжнародного досвіду в українське законодавство та національну практику.

Для України це має сьогодні особливе значення, бо диверсифікація джерел енергетичного забезпечення є основою економічної і політичної незалежності, а адаптація українського права до європейських норм та стандартів є базою перспективного розвитку і включення до європейських інтеграційних процесів. Нестача енергоресурсів, цінова політика в цій сфері, технології енергозбереження та багато інших питань є теоретично актуальними і практично значущими.

Важливість вивчення та запозичення досвіду ЄС іншими країнами обумовили значний науковий інтерес до різних проблем, пов'язаних із створенням та функціонуванням Європейського Союзу і, особливо, з питаннями формування правової бази цього об'єднання стосовно різних сфер, в тому числі і енергетичної. Історію і право Європейського Союзу, тенденції і перспективи його розвитку аналізували в своїх працях такі автори як: М. Арах, Ю. Ільїн, Б. Топорнін, Р. Петров, Л. Тимченко, Ю. Шемшученко, В. Нагребельний, В. В. Копійка, Т. І. Шинкаренко, І. А. Грицяк та багато інших зарубіжних і вітчизняних науковців [1-8].

Спираючись на широкий спектр наукових досліджень, які стосуються права Європейського Союзу і представлені роботами ряду зарубіжних та вітчизняних фахівців, можна окреслити коло питань, які потребують подальшого вивчення. До них, зокрема, належать проблеми правового регулювання процесів створення засад енергетичної безпеки, як окремих держав, так і їх об'єднань.

Вивчення конкретних форм і методів створення необхідного правового поля задля досягнення енергетичної безпеки спирається на сучасну методологічну базу, яка допомагає запропонувати ефективну модель реалізації даного завдання та спрогнозувати можливі здобутки і ризики на цьому шляху. Саме цим обумовлений предмет аналізу в представленій статті, присвяченій питанням методології вивчення означеної теми.

Характеризуючи методологічні засади дослідження правових проблем енергетичної безпеки, перш за все, слід наголосити на необхідності системного підходу до аналізу правової бази політики енергетичної безпеки ЄС, який дозволить не лише відобразити багатоаспектність

і різновекторність теми, а і комплексно відтворить взаємозалежність глобальних і локальних проблем, що об'єктивно обумовлює науковий пошук і розробку специфічних, конкретних форм і методів правової політики в галузі енергетичної безпеки.

Саме комплексний системний підхід пояснює необхідність самообмежень правового характеру в умовах ресурсних обмежень, а також важливість введення певних параметрів глобального управління для уникнення конфліктів і досягнення реальної енергетичної безпеки.

Системний підхід дозволяє також показати взаємозв'язки енергетики з іншими сферами та галузями життєдіяльності суспільства, зокрема, з екологією, економікою тощо. А це потребує цілісного правового поля, в рамках якого відбувається діяльність будь-якого спрямування.

Важливим вбачається також історичний підхід, який дозволяє показати розвиток європейського енергетичного законодавства в просторових і часових координатах як результату дії об'єктивних законів глобалізації та глокалізації, поєднуючи закономірності і специфіку, та роблячи наслідки передбачуваними, а вирівнювання розвитку прогнозованими.

Саме в аспекті історичної тенденції розвитку мають аналізуватись, наприклад, засадничі документи ЄС, як Паризький договір 1951 року, Римські договори 1957 року, Брюссельський договір 1965 року, Маастрихтський договір 1992 року, Амстердамський договір 1997 року, Лісабонський договір 2007 року [9-10].

Динаміка переговорного процесу засвідчує надзвичайну складність досягнення погоджень щодо регулювання енергетичної сфери. Неоднозначне бачення таких стратегічно важливих питань як енергетичні неодноразово заважали включенню розділів щодо енергетики в остаточні документи на різних етапах створення ЄС.

Та, разом з тим, очевидною була необхідність вирішення цих питань і в теоретично-правовій, і в практичній площині. Тому вже перші кроки Європейського співтовариства у 1951 році стосувались ринку вугілля, у 1957 році вони були доповнені договором щодо атомної енергії, а нафтова криза 70-х років минулого століття поставила до порядку денного конкретні дії для досягнення енергетичного балансу та розробки універсальних стратегій взаємин виробників енергії та їх споживачів. Надзвичайні ситуації і кризи диктували нові норми щодо повноважень у правовому регулюванні енергетики та забезпеченні енергетичної безпеки.

Моделювання циклічності економічної динаміки, періодичності криз та інших явищ соціально-економічного характеру, безпосередньо

пов'язаних з енергетичною сферою та безпековою діяльністю, потребує чіткого правового обґрунтування. Тому методи моделювання та екстраполяції мають бути застосовані до аналізу енергетичного законодавства ЄС, з метою розробки рекомендацій щодо впровадження його основних принципів в національне українське право та законодавство, яке спрямоване на створення сприятливих умов досягнення енергетичної безпеки.

Також існує потреба використання для дослідження проблем правової політики енергетичної безпеки в ЄС методу прогнозування, який спрямований на нове вирішення і розробку оригінальних концепцій безпеки глобального і національного розвитку, в аспекті правового регулювання енергетичної безпеки на рівні управління, менеджменту, в рамках стратегій сталого розвитку на засадах ефективного використання енергетичних ресурсів та їх оптимального розподілу. Рациональне використання, зменшення імпортової залежності, інтеграція енергетичних ринків, співвідношення наднаціональної і національної компетенції – все це у вигляді правової та економічної моделей мають бути чітко окреслені та прогнозовані.

Інституціональний та структурно-функціональний методи можуть бути активно застосовані при аналізі правового регулювання процесів формування та діяльності конкретних органів ЄС, що регламентують сферу енергетичної безпеки. Можна розглянути компетенцію таких інституцій, як: Європарламент, Рада Міністрів ЄС, Європейська Комісія, Європейський Суд, Комітет постійних представників тощо, діяльність яких сприяє налагодженню співпраці в енергетичній сфері.

За допомогою цих методів слід детально проаналізувати, наприклад, Європейську енергетичну хартію 1991 року та Договір і Протокол до неї 1994 року, які набрали чинності у 1998 році та в тому ж році були ратифіковані Україною; а також ряд Директив і інших актів, що приймалися Радою, Комісією, іншими інституціями Співтовариства з енергетичних питань [11].

Не менш значущим виступає метод порівняльного аналізу, що дає можливість співставити результати впровадження законодавства щодо енергетичної безпеки в різних країнах-членах ЄС та порівняти їх з ситуацією в аналогічній сфері інших держав Світу, зокрема і в Україні. Цей метод дозволяє характеризувати спільні анти дискримінаційні кроки і, разом з тим, специфіку та поетапність лібералізації енергетичного сектора країн-членів ЄС, що дозволить Україні обирати найбільш прийнятні форми і методи, коли розуміння спільного інтересу диктує виконання зобов'язань навіть за відсутності гарантій.

Контент-аналіз повинен застосовуватись при дослідженні джерельної бази – нормативно-правових актів – договорів, концепцій, директив, протоколів, інших документів, що регулюють сферу енергетичної безпеки ЄС. Це не лише дає змогу всебічно розкрити зміст даних документів, але покаже логіку їх сутності, послідовність поставлених завдань, однозначність трактовок та інші важливі параметри, за допомогою яких можна характеризувати правову базу та правову практику ЄС в сфері енергетичної безпеки. Адже дієвість правового регулювання забезпечується дотриманням основних принципів права, таких як: пропорційність, коли рівень зобов'язань не перевищує необхідність для досягнення цілі; рівність (недискримінаційність); захист законних очікувань (законна вигода не уцімлюється, окрім випадків необхідності захисту суспільного інтересу); захист основних прав людини та забезпечення процедурних прав (справедливий процес і право висловити свою думку). Таке розуміння змісту нормативних документів засвідчує їх прийнятність для всіх реальних і потенційних учасників європейського об'єднання, в тому числі і для України.

Фактор-аналіз має бути впроваджений для обробки і узагальнення фактів практичної реалізації правової політики енергетичної безпеки в країнах-членах цього європейського об'єднання. На цих засадах визначаються особливості функціонування єдиних механізмів в окремих державах ЄС. Такий аналіз дозволяє також пересвідчитись у тому, що сотні правових норм, які діють у Європейському Союзі, взагалі не мають жодного механізму примусу, спираючись виключно на правову культуру та правову традицію. Але це не зменшує їх ефективності при впровадженні і виконанні. І такий високий рівень правової культури і свідомості європейської спільноти, безумовно, є привабливим і свого роду взірцем наслідування.

Визначення змістовних складових понять та термінів законодавчих актів ЄС щодо питань енергетичної безпеки потребує використання цілого ряду загальнонаукових методів, як синтезу, дедукції, індукції, абстрагування тощо, які дозволяють віднаходити аналоги національного українського законодавства, що особливо важливо для вирішення завдань адаптації національного законодавства до європейського. Певні еталонні стандарти забезпечать функціонування оптимальних енергетичних моделей, перспективні механізми динамічного розвитку та ефективність інтеграційних процесів. Передусім це має стосуватись створення дієвих механізмів моніторингу та механізмів попередження, які закладають умови співпраці та реальної енергетичної безпеки на сучасному етапі цивілізаційного розвитку як для країн-членів ЄС, так і для України.

Таким чином, аналіз окремих конкретних теоретико-методологічних засад, що використовуються при дослідженні правової бази політики енергетичної безпеки ЄС, дозволяє зробити висновки, що їх використання створює цілісне, комплексне бачення перспективної правової моделі вирішення питань енергетичної безпеки та ефективних механізмів її практичного впровадження. А це, в свою чергу, має важливе теоретичне і прикладне значення для української держави та правового поля її функціонування.

Бібліографічний список

1. Арах М. Европейский Союз. Видение политического объединения / М. Арах. – М., 1998.
2. Грицяк І. А. Право та інституції Європейського Союзу / І. А. Грицяк. – К. : К. І. С., 2004. – 260 с.
3. Ильин Ю. Д. История и право Европейского Союза / Ю. Д. Ильин. – Харьков, 1998.
4. Копійка В. В. Європейський Союз: Заснування і етапи становлення / В. В. Копійка, Т. І. Шинкаренко. – К. : Ін-ЮРЕ, 2001. – 448с.
5. Тимченко Л. Д. Международное право / Л. Д. Тимченко. – Харьков, 1999.
6. Топорнин Б. Н. Европейское право. / Б. Н. Топорнин. – М. : Юристь, 2001. – 456 с.
7. Право Європейського Союзу : навч. посіб. / за заг. ред. Р. А. Петрова. – К. : Істина, 2009. – 376 с.
8. Право Європейського Союзу. Особлива частина. / за ред. М. Р. Аракеяна та О. К. Вишнякова. – К. : Істина, 2009. – С. 270-289.
9. Европейский Союз: прошлое, настоящее, будущее. Документы Европейского Союза. – Т. 1-5. – М. : Право, 1994-1999.
10. Европейский Союз: основополагающие акты в редакции Лиссабонского договора с комментариями. – М. : ИНФРА-М, 2008. – 698 с.
11. Шемшученко Ю. С. Енергетичне законодавство. Збірник нормативно-правових актів / Ю. С. Шемшученко, В. П. Нагребельний. – В 2-х т. – К., 2003.

В статье рассматриваются теоретические и методологические аспекты правовых исследований политики энергетической безопасности стран-членов Европейского Союза. Показано значение опыта ЕС для Украины.

The present article provides the review of the theoretical and methodological aspects of legal researches of the energy security policy of the EU member states. The value of EU experience for Ukraine is also shown.